



Якименко Л. Г.

здобувач

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.851

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Акцентовано увагу на результатах проведеного дослідження стосовно проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань в Україні.

Ключові слова: злочин, покарання, засуджений, установа виконання покарань, заборонені предмети, запобігання.

Постановка проблеми. Аналіз криміногенної ситуації в установах виконання покарань (далі – УВП) Державної пенітенціарної служби (далі – ДПтС) України останніми роками характеризується неоднозначними тенденціями. Незважаючи на загальне зниження кількості засуджених, якісний склад осіб, які відбувають покарання УВП, постійно погіршується. Зокрема, станом на 1 серпня 2014 р. в 177 установах, що належать до сфери управління ДПтС України, трималося 96 064 особи, з них: 14,2 тис. осіб – за умисне вбивство, у тому числі 7,3 тис. осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах; 7,4 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 20,8 тис. осіб – за розбій, грабіж та вимагання; 2,1 тис. осіб – за зґвалтування; 26 особи – за захоплення заручників; 11,4 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Підвищується активність лідерів злочинного середовища, яким нерідко вдається успішно насаджувати злочинну ідеологію в середовищі засуджених. Так, на оперативно-профілактичному обліку в ДПтС України перебуває понад 2900 осіб, у тому числі: 4 «злочинці у законі», 92 «авторитети» злочинного середовища та 148 лідерів організованих злочинних угруповань. Зазначена категорія засуджених намагається протидіяти адміністрації місць позбавлення волі, схилити окремих її представників до встановлення неслужбових стосунків шляхом підкупу, шантажу, погроз, введення в оману, психологічного тиску з метою налагодження каналів надходження наркотичних речовин, мобільних телефонів тощо. Це призводить до посилення криміналізації середовища, чинення тиску на співробітників УВП і в цілому знижує ефективність діяльності установ щодо виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і ін-

шими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Як свідчать статистичні дані ДПтС України, протягом 2002 р. в УВП та слідчих ізоляторах засудженими та особами, взятими під варту, вчинено 407 злочинів, 2003 р. – 377, 2004 р. – 324, 2005 р. – 385, 2006 р. – 408, 2007 р. – 489, 2008 р. – 536, 2009 р. – 422, 2010 р. – 404, 2011 р. – 465, 2012 р. – 576, 2013 р. – 515 злочинів. Причому при вчиненні більшості злочинів проти життя та здоров'я особи як знаряддя засуджені використовували саморобні ключо-ріжучі предмети, у деяких випадках – інструменти і предмети, видані для роботи. У результаті проведеного дослідження встановлено, що у процесі роботи, спрямованої на запобігання проникненню заборонених предметів, яка проводиться співробітниками оперативних підрозділів УВП, не вдається вилучити з обігу в середньому близько третини заборонених предметів, які потрапляють до установ.

Проникнення заборонених предметів до УВП справляє негативний вплив на оперативну обстановку, а рівень організації боротьби з ними не адекватний поставленим вимогам. Вивчення проблем, пов'язаних із запобіганням проникненню заборонених предметів до УВП, визначення закономірностей вчинення даного виду правопорушень співробітниками та іншими особами, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню діянь кримінального характеру з їх боку, розроблення і здійснення ефективних заходів щодо їх запобігання потребують проведення комплексних наукових досліджень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначених проблем стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема, Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, Ю. В. Бауліна, О. М. Бандурки, І. Г. Богатирьова, І. В. Боднара, В. В. Василевича, В. В. Голіни, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, Т. А. Денисової, В. П. Ємельянова, З. В. Журавської, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. О. Зерняєвої, О. Г. Кальмана, Р. А. Калюжного, В. Є. Квашиса, А. В. Кирилюка, О. Г. Колба, О. М. Костенка, Л. Г. Крахмальника, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, С. Ю. Лукашевича, М. І. Мельника, П. П. Михайленка, В. О. Навроцького, Д. Й. Никифорчука, І. Ф. Обушевського, В. І. Осадчого, Р. М. Підвисоцького, М. С. Пузирьова, А. В. Савченка, В. К. Сауляка, О. В. Старкова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, О. Г. Ткаченка, П. Л. Фріса, С. І. Халимона, А. В. Чепелевата ін.

Вказані науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику протидії злочинам та порушенням режиму в УВП, але важливі питання специфіки запобігання проникненню заборонених предметів до УВП розглядалися фрагментарно і переважно в межах загальних видів злочинів кримінальної спрямованості або розглядалися на основі старого кримінального, виправно-трудового та адміністративного законодавства, відомчих нормативно-правових актів.

Метою статті є демонстрація результатів проведеного дослідження проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Виклад основного матеріалу. Проникнення заборонених предметів до УВП справляє негативний вплив на оперативну обстановку, а рівень організації боротьби з ними не адекватний поставленим вимогам. Вивчення проблем, пов'язаних із запобіганням проникненню заборонених предметів до УВП, визначення закономірностей вчинення даного виду правопорушень співробітниками та іншими особами, виявлення причин і умов, які сприяють вчиненню діянь кримінального характеру з їх боку, розроблення і здійснення ефективних заходів щодо їх запобігання потребують проведення комплексних наукових досліджень.

Забезпечення режиму, ізоляції і безпеки осіб при відбуванні покарань є основою діяльності УВП ДПтС України. УВП ДПтС України здійснюють свою діяльність у складній соціально-політичній та економічній обстановці, що характеризує останні десятиліття в Україні. Як наслідок, спроби з боку окремих осіб поліпшити своє матеріальне становище за рахунок купівлі-продажу заборонених предметів у місцях відбування покарання засудженими, не рідкість.

Тенденції проникнення заборонених предметів на територію УВП є суспільно небезпечними, тому що заборонені предмети сприяють вчиненню такого злочинного діяння засудженими, як втеча, і іншим протиправним діям з боку засуджених у місцях відбування покарання (масові заворушення, захоплення заручників, групова непокоря, напад на співробітників і т. п.).

УВП є об'єктами підвищеного кримінального ризику. Концентрація злочинців в одній установі сама по собі не створює сприятливих умов для їх декриміналізації та ресоціалізації. Наявність у засуджених заборонених предметів ускладнює криміногенну та оперативну обстановку в УВП, прискорює реалізацію ними злочинних задумів, у тому числі і втеч. Усе це виявляє суспільну небезпеку проникнення заборонених предметів на території УВП.

Квінтесенцією нашого дослідження можна обрати тезу відомого зарубіжного кримінолога О. В. Старкова, за якою «циркуляція різних заборонених речовин у місця позбавлення волі і назад – процес закономірний, оскільки основний принцип позбавлення волі – ізоляція – припускає апріорі його порушення, бо людина здатна не тільки пристосуватися практично до будь-яких, навіть до самих нелюдських умов існування, але і в будь-якій ситуації вона з необхідністю, підсвідомо, філогенетично запрограмована на пошуки свободи, до самовираження, спілкування за вибором, тобто до того, що ізоляція зводить нанівець» [1, с. 309].

Логіка будь-якого дослідження передбачає звернення до наукових напрацювань з тієї або іншої проблеми, що мають місце на момент його проведення, з тим, щоб виявити, що вже досліджено, а що потребує поглибленого наукового пошуку й розробки з метою задоволення потреб сучасної практики, зокрема й у сфері кримінально-виконавчої діяльності та запобігання злочинам і іншим правопорушенням серед засуджених, персоналу Державної

кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України та інших осіб. Викладене повною мірою охоплює проблему запобігання проникненню заборонених предметів до УВП.

Попередньо проведений нами аналіз наукових доробків із пенітенціарної проблематики засвідчив, що в цілому проблеми запобігання проникненню заборонених предметів до УВП досліджені неповно через недостатню увагу до них. За нашим переконанням, ці прогалини зумовлені такими причинами.

По-перше, до початку 1990-х років про діяльність УВП було відомо обмеженому колу суб'єктів: засудженим, які відбували покарання у виді позбавлення волі, персоналу зазначених установ, відповідним інстанціям Міністерства внутрішніх справ (МВС), органам прокуратури, суду.

По-друге, відомості про діяльність УВП, чисельність засуджених, стан злочинності та інші дані були таємними або цілком таємними. Ними могли скористатися далеко не всі працівники органів внутрішніх справ (далі – ОВС) і УВП.

По-третє, наукові дослідження проводилися тільки вченими системи МВС і переважно з правових проблем, пов'язаних із виконанням покарання.

По-четверте, кримінологічна наука до першої половини 90-х років ХХ ст. не в повному обсязі включала у предмет дослідження криміногенні і кримінальні явища та процеси, що мали місце в УВП. Зокрема, при дослідженні рецидивної злочинності увага радянських учених була звернена скоріше на її постпенітенціарну складову, ніж на пенітенціарну, тобто досліджувалася злочинна поведінка осіб, звільнених від відбування покарання, а не засуджених у процесі його відбування [2, с. 298-315].

По-п'яте, учинювані в УВП втечі, вбивства, захоплення заручників, напади на персонал, масові заворушення, незаконний обіг наркотичних засобів та інші кримінальні явища відбувалися в умовах очевидності для засуджених, співробітників, населення, що проживало за місцем дислокації установ. Про негативні процеси, що тривали серед засуджених, знали їх родичі. Проте офіційні інформаційні джерела були позбавлені можливості довести до загального відома кримінальні та інші проблеми, що існували в УВП.

Окрім того, наукові праці з цієї проблеми були недоступні широкому колу працівників кримінально-виконавчої системи через їх необґрунтоване засекречування, тому залишилися незатребуваними. У цьому зв'язку наведемо влучні висловлювання вітчизняних учених, за якими значна кількість результатів наукових пошуків, що містяться у дисертаційних дослідженнях, часто залишаються невідомими для вчених, практиків, майбутніх працівників правоохоронних органів. Це зумовлено існуючими недоліками в організації наукового й інформаційного забезпечення практики боротьби зі злочинністю [3, с. 12; 4, с. 4; 5, с. 16].

Пошукову роботу стосовно осіб, які становлять оперативний інтерес для запобігання проникненню заборонених предметів до засуджених, необхідно здійснювати в першу чергу серед: засуджених, схильних до вживання

наркотичних засобів та спиртних напоїв; засуджених, які виношують намір придбати заборонені предмети; осіб, які замишляють, підготовляють і здійснюють доставку заборонених предметів, а також осіб, які підтримують із ними зв'язки на протиправній основі як всередині УВП, так і за її межами. При цьому основними джерелами отримання такої інформації можуть бути: негласний апарат; розвідувальні опитування засуджених із числа близьких зв'язків профілактованої особи; цензура кореспонденції профілактованої особи; родичі і близькі засудженого; співробітники інших відділів і служб УВП; результати оперативно-режимних заходів (аудіо-, відеоконтролю, обшуку та ін.).

Ефективність методик, які реалізуються в рамках спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання злочинам, учинюваним в УВП, а також порушенням установленого порядку виконання покарання, залежить від якісного складу співробітників органів і установ виконання покарань. У зв'язку із цим пропонуємо ввести до системи підготовки персоналу УВП такий спецкурс, як «Організація діяльності установ виконання покарань щодо запобігання злочинам і порушенням режиму».

Висновки. Для проведення профілактики серед засуджених щодо поводження із забороненими предметами пропонуємо:

а) доповнити перелік злісних порушень установленого порядку відбування покарання (ст. 133 КВК України) такими порушеннями: «зловживання одурманюючими, сильнодіючими або отруйними речовинами»; «виявлення у засудженого грошей, цінних паперів, коштів в іноземній валюті, фінансових документів»;

б) носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв; носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї; інші передбачені законом форми незаконного поводження зі зброєю тягнуть кримінальну відповідальність, про що під особистий підпис необхідно повідомляти засуджених.

Підсумовуючи, зазначимо, що соціально-історичні обставини зумовили недостатню наукову розробленість питань запобігання проникненню заборонених предметів до УВП, відсутність системних, комплексних досліджень пенітенціарних, кримінологічних, правових та організаційних аспектів порушеної проблематики. Усе це підтверджує актуальність обраної тематики нашого дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Старков О.В. Криминологические проблемы исполнения уголовного наказания : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Старков Олег Викторович. – М., 1998.
2. Советская криминология : учебник / под ред. А.А. Герцензона, И.И. Карпеца, В.Н. Кудрявцева. – М., 1966.
3. Бахин В.П. Преступная деятельность : понятие, характеристика, принципы, изучение : моногр. / Бахин В.П., Карпов Н.С., Цымбал П.В. ; под ред. П.В. Мельника. – К., 2001.

4. Іщенко А.В. Наукове забезпечення протидії злочинності / Іщенко А.В., Карпов Н.С., Кондратьєв Я.Ю. – К., 2002.

5. Кузьмічов В.С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів : моногр. / В.С. Кузьмічов. – К., 2000.

Якименко Л. Г. Актуальные вопросы предотвращения проникновения запрещенных предметов в учреждения исполнения наказаний в Украине. Акцентируется внимание на результатах проведенного исследования на тему предотвращения проникновения запрещенных предметов в учреждения исполнения наказаний в Украине.

Ключевые слова: преступление, наказание, осужденный, учреждение исполнения наказаний, запрещенные предметы, предотвращение.

Yakymenko L. G. Current issues of the prevent the entry of prohibited items in the penal institutions in Ukraine. The article deals with individual preventive measures to prevent the entry of prohibited items to penal institutions formulated proposals to improve current legislation and recommendations aimed at improving the efficiency of the penitentiary to prevent the entry of prohibited items to prisoners.

The thesis analyzes the development of scientific problems concerning penetration of prohibited items to penitentiary institutions, and formulated its research methodology. The social danger of penetration of prohibited items to the penitentiary institutions is grounded. The legal base to prevent the penetration of prohibited items to the penitentiary institutions is researched. A criminological characteristics and the system (societal, special criminological and individual preventive measures) of prevention the penetration of prohibited items to the penitentiary institutions are formulated. The suggestions to improve current legislation and recommendations to improve the effectiveness of penitentiary institutions to prevent the penetration of prohibited items to convicts are carried out.

To create optimum detection of persons and facts are operational interest to be achieved this situation, when functioning maximum number of information sources that provide not only obtain it, but also timely receipt by the operating unit penitentiary institutions.

Keywords: crime, punishment, sentenced, penal institutions, prohibited items, prevention.

Надійшла до редакції 29.10.2015